

Ksenofobija i uvjerenje o superiornosti vlastite grupe kao povod za međugrupne sukobe

Penić, Anita

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:188843>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-03-07**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij psihologije

Anita Penić

Ksenofobija i uvjerenje o superiornosti vlastite grupe kao povod za međugrupne sukobe

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2014.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA	2
3. KSENOFOBIJA	3
4. ETNOCENTRIZAM	6
4. 1. Moderatori pristranosti prema vlastitoj grupi	8
4.1.1. Veličina, status i moć grupe	8
4.1.2. Individualne razlike	9
4. 2. Pristranost prema vlastitoj grupi i neprijateljstvo prema vanjskoj.....	9
5. TEORIJE MEĐUGRUPNOG SUKOBA.....	10
5. 1. Prijetnja, percepcija prijetnje i natjecanje među grupama.....	11
5. 1. 1. Teorija realističnog sukoba	11
5. 1. 2. Teorija integrirane prijetnje	12
5. 1. 3. Teorija socijalne dominacije	13
5. 1. 4. Teorija opravdavanja sustava	14
5. 1. 5. Teorija upravljanja strahom.....	14
5. 1. 6. Instrumentalni model grupnog sukoba	15
5. 1. 7. Model sadržaja stereotipa	15
5. 2. Pristup socijalnog identiteta.....	16
5. 2. 1. Teorija socijalnog identiteta.....	16
5. 2. 2. Socijalna kategorizacija	18
5. 3. Opći instrumentalni model grupnog sukoba.....	18
6. ZAKLJUČAK	19
LITERATURA	21

Ksenofobija i uvjerenje o superiornosti vlastite grupe kao povod za međugrupne sukobe

Sažetak

Sukob u kontekstu odnosa među grupama predstavlja otvoreno izražavanje napetosti i neprijateljstva između dvije grupe. U njegovoj osnovi često su predrasude koje označavaju postojanje neprijateljstva i negativnu evaluaciju neke socijalne grupe. Predrasude često dovode do diskriminacijskog ponašanja prema pripadnicima tih grupa. Isto tako, povezane su s nekim konstruktima čije postojanje predstavlja dobru podlogu za nastajanje sukoba. Jedan od njih je ksenofobija. Ona se odnosi na strah od svega što je različito od nas, a taj strah često uzrokuje mržnju i neprijateljstvo prema njegovom izvoru. Sljedeći konstrukt koji je visoko povezan s predrasadama je etnocentrizam. Rana definicija etnocentrizma ističe da se on sastoji od uvjerenja o superiornosti vlastite grupe, visoke privrženosti i kohezije s istom te negativnih stavova i neprijateljstva prema vanjskoj grupi. On je stoga višedimenzionalni konstrukt. Prema ranim shvaćanjima, postojanje pristranosti vlastitoj grupi nužno implicira i postojanje neprijateljstva prema vanjskoj. Međutim, novija istraživanja ukazuju na to da ta povezanost ne mora nužno postojati. Ono što utječe na njihovu povezanost je socijalni kontekst. Brojne su teorije međugrupnog sukoba koje nastoje pojasniti uvjete pod kojima pristranost vlastitoj grupi dovodi do sukoba. Neke od najvažnijih su teorija realističnog sukoba i teorija socijalnog identiteta. One uglavnom naglašavaju važnu ulogu stvarnog ili percipiranog natjecanja i prijetnje. No, svaka od njih naglašava samo neke aspekte sukoba, osim općeg instrumentalnog modela grupnog sukoba koji nastoji dati njegovu cjelovitu sliku.

Ključne riječi: međugrupni sukob, predrasude, ksenofobija, etnocentrizam, prijetnja

1. Uvod

Temeljna postavka socijalne psihologije je da su ljudi socijalna bića koja pripadaju brojnim grupama. Ponašanja socijalnih grupa proučavana su prvenstveno zbog zanimanja za psihološke promjene koje se događaju kod pojedinaca kada se isti definiraju s obzirom na članstvo u nekoj socijalnoj grupi. Jedna od osnovnih grupa kojoj pripadaju pojedinci je nacija, stoga se konstrukti koji će biti središnji u ovom radu mogu najbolje razumjeti u kontekstu nacionalnih grupa. Istraživanja u ovom području najčešće stavljaju naglasak na negativne aspekte međugrupnih odnosa, kao što su etnocentrizam, predrasude i diskriminacija, koji u određenim uvjetima mogu prerasti u sukob.

Sukob u grupnom kontekstu predstavlja otvoreno izražavanje napetosti između dvije grupe, pri čemu su u njegovoj podlozi najčešće predrasude i diskriminacija. Predrasude se odnose na emocionalnu sastavnicu stava, a predstavljaju negativne evaluacije i neprijateljstvo prema nekoj socijalnoj grupi koje se temelje na neispravnoj generalizaciji. U psihologiji, predrasude su često proučavan konstrukt. Njihova važnost proizlazi iz činjenice da se nalaze u podlozi brojnih negativnih ponašanja usmjerenih prema nekoj grupi ili osobama koje se karakteriziraju kao članovi neke grupe. Socijalni psiholozi usmjereni na međugrupne odnose često proučavaju povezanost predrasuda s pristranošću prema vlastitoj grupi i neprijateljstva prema vanjskoj grupi. Ti konstrukti pod odgovarajućim okolnostima utječu na nastajanje sukoba među grupama. Stoga se u ovom radu nastoji ukazati na važnost predrasuda i fenomena povezanih s njima u razvoju i održavanju sukoba. Jedna od pojava koja se nalazi u podlozi mržnje prema drugima je ksenofobija. Naime, unatoč tome što je u suvremenom svijetu prisutna retorika otvorenosti i prihvaćanja useljenici još uvijek izazivaju strah kod domicilnog stanovništva. Taj strah može dovesti do neprijateljstva prema njima. Nadalje, ističe se da se u osnovi predrasuda nalazi etnocentrizam. Brojna istraživanja pokazala su da istaknuti etnocentrični stavovi potiču neprijateljstvo prema pripadnicima manjinskih skupina. Međutim, pristranost vlastitoj grupi samo u određenim uvjetima dovodi do pojave neprijateljstva prema vanjskoj.

Stoga se u radu posebno stavlja naglasak na pojašnjavanje uvjeta pod kojim će pristranost vlastitoj grupi i strah od iste dovesti do sukoba. Postoje brojne teorije međugrupnog sukoba koje ukazuju na osobne karakteristike i kontekstualne uvjete pogodne za razvoj i održavanje predrasuda i ksenofobnih reakcija domicilnog stanovništva prema useljenicima. Posebno se ističe uloga okolnosti koje pružaju plodno tlo za razvoj sukoba, a to su postojanje natjecanja i prijetnje ili pak njihova percepcija.

2. Stereotipi, predrasude i diskriminacija

Stereotipi, predrasude i diskriminacija fenomeni su prisutni u svakom društvu. Zbog toga su i predmet istraživanja različitih struka. Unutar psihologije također postoje različiti pristupi njihovom razumijevanju, od ranijih koji stavljaju naglasak na individualne razlike i povezuju predrasude s psihopatologijom (Adorno, Frenkel-Brunswik i Levinson, 1950; prema Dovidio, Hewstone, Glick i Esses, 2010), psihologa koji se usmjeravaju na proučavanje kognitivnih procesa koji dovode do stereotipa i predrasuda (Fiske i Taylor, 1984; prema Dovidio i sur., 2010) pa do onih koji proučavaju utjecaj grupnih procesa i socijalnih identiteta na pristranost (Tajfel i Turner, 1979; prema Dovidio i sur., 2010). Međutim, iako proučavaju različite faktore koji su u podlozi stereotipa, predrasuda i diskriminacije, suglasni su u njihovom definiranju. Stereotipi se, prema Lippmann-u (1922; prema Dovidio i sur., 2010), odnose na tipične slike koje imamo o nekoj socijalnoj grupi, odražavajući naša vjerovanja o osobinama, socijalnim ulogama i drugim karakteristikama članova te grupe. Definiraju se i kao kognitivne sheme koje ljudi koriste kako bi obradili informacije o drugima (Hilton i Hippel, 1996; prema Dovidio i sur., 2010). Stvaranje stereotipa je dinamičan proces u funkciji pojednostavljivanja kompleksne socijalne okoline. Stereotipi stvaraju očekivanja o tome kako bi se pripadnici nekih grupa trebali ponašati ili kakve karakteristike bi trebali posjedovati. Utječu i na to kako se ponašamo prema njima. Uglavnom su netočne generalizirane apstrakcije, ali mogu sadržavati i istinu (Pennington, 1997). Imaju uzročnu vezu s diskriminacijom. Često promiču diskriminaciju zbog sustavnog utjecaja na percepciju, interpretaciju i procjenu, ali također ih diskriminacija pojačava kroz proces opravdavanja razlika među grupama (Dovidio i sur., 2010). Istraživanja su pokazala da se ljudi ponašaju na način koji izaziva reakcije koje potvrđuju stereotipe, stvarajući samoispunjavajuće proročanstvo. Odnosno, pristrana očekivanja utječu na to kako se ljudi ponašaju, stvarajući ciljeve koji potvrđuju ta očekivanja, a da toga često nisu svjesni (von Baeyer, Sherk i Zanna, 1981; prema Dovidio i sur., 2010). Stereotipi mogu biti pozitivni i negativni. Oni negativni se uglavnom povezuju s predrasudama.

Allport (1954; prema Dovidio i sur., 2010) predrasude definira kao netrpeljivost temeljenu na pogrešnim i nefleksibilnim generalizacijama. Predrasude predstavljaju emocionalnu sastavnicu stava (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Mogu biti usmjerene prema pojedincu zbog njegovog članstva u nekoj grupi ili prema grupi u cjelini. Socijalni psiholozi poseban naglasak stavljaju na utjecaj kolektivnih identiteta i natjecanja među grupama na odnose između tih grupa. Recimo,

istraživanja Sherifa (1966; prema Dovidio i sur., 2010) pokazala su da natjecanje među grupama uzrokuje predrasude i diskriminaciju, dok ih njihova međuzavisnost i suradnja koje dovode do uspješnih ishoda smanjuje. Brojni faktori utječu na pojavu i razvoj predrasuda prema vanjskim grupama, među kojima se ističu veličina i status grupa u međusobnom odnosu. Uzevši to u obzir, predrasude često doprinose stvaranju ili održavanju hijerarhijskog odnosa među grupama. Jedan od načina na koji se predrasude mogu izraziti je diskriminacija.

Diskriminacija se odnosi na neprimjereno i nepravedno postupanje prema pojedincima koji se karakteriziraju kao članovi neke grupe (Dovidio i sur., 2010). Posljedica je predrasudnih stavova pojedinca. Diskriminirajući postupci mogu biti blagi, poput izbjegavanja, ali i ekstremni kao što su sukobi kod kojih je prisutna namjera da se nanese šteta (Pennington, 1997). Ono je pristrano ponašanje koje ne uključuje samo aktivnosti koje direktno štete drugoj grupi nego i one koji neopravdano idu u korist vlastite grupe, a na štetu druge grupe. Allport (1954; prema Dovidio i sur., 2010) ističe da favoriziranje vlastite grupe ima ključnu ulogu u odnosima među grupama, i važnija je od odbojnosti prema vanjskoj grupi. Stoga je važno razlikovati ova dva konstrukta i faktore koji dovode do njih. Ključno je pitanje pod kojim uvjetima favoriziranje vlastite grupe uzrokuje neprijateljstvo i mržnju prema vanjskim grupama (Brewer, 2001; Mummendey i Otten, 2001; prema Dovidio i sur., 2010). Brojna istraživanja utvrdila su da se pozitivni osjećaji prema vlastitoj grupi pretvaraju u neprijateljstvo prema vanjskoj onda kada se vanjske grupe povezuju sa snažnim emocijama (Brewer, 2001; Doosje, Branscombe, Spears i sur., 1998; Mackie i Smith, 1998; Mummendey i Otten, 2001; prema Dovidio i sur., 2010). To su najčešće emocije straha, mržnje ili gađenja (Smith, 1993; Stephan i Stephan, 2000; prema Dovidio i sur., 2010). Stoga je jedan od faktora koji uzrokuje odbojnost i mržnju prema vanjskoj grupi ksenofobija, dok se favoriziranje vlastite grupe povezuje s etnocentrizmom. Watts (1996; prema Yakushko, 2009) ističe da je ksenofobija potencijal za diskriminaciju, koja se aktivira kada se neka uvjerenja, kao što je etnocentrizam, povežu s percepcijom prijatnje na grupnoj ili individualnoj razini.

3. Ksenofobija

Riječ ksenofobija izvedenica je grčkih riječi *xénos* što znači stranac i *phóbos* što znači strah. Stoga se definira kao psihološko stanje straha od svega što je strano (Mohr, 2008). Ksenofobima se smatraju oni ljudi koji imaju negativne stavove te osjećaju neprijateljstvo ili mržnju prema strancima, što je motivirano prvenstveno strahom od njih (Taras, 2009). Međutim, Kollapan (1999; prema Harris, 2002) naglašava da se ksenofobija ne može rastaviti od nasilja i fizičkog zlostavljanja. Prema njemu ksenofobija predstavlja aktivnost, a ne samo strah ili mržnju prema

strancima. Stoga je ksenofobija sinonim za oblik misaonih, afektivnih i ponašajnih predrasuda prema svima onima koji se percipiraju kao stranci ili kao različiti od nas (Yakushko, 2009).

Ksenofobija je multidimenzionalan problem koji ima brojne uzroke (Yakushko, 2009). Istraživanja o psihološkim osnovama ksenofobije pokazala su da vanjske prijetnje dovode do povećanja grupne solidarnosti i etnocentrizma, i posljedično promiču netoleranciju i zatvoreni um. Čak i samo definiranje grupe kao strane može biti okidač ksenofobnih stavova prema njoj (Taras, 2009). Neki smatraju da je ksenofobija patološko stanje do kojeg dolazi kada se osoba nije sposobna nositi s različitošću te zato postaje destruktivna za sebe i druge (Delanty i O'Mahony, 2002). S druge strane, evolucijska objašnjenja ksenofobije povezuju adaptivnu korist izbjegavanja štetnih patogena sa suvremenim predrasudama prema pojedincima koji se percipiraju kao potencijalni izvori zaraze i bolesti (Kurtzban i Leary, 2001; Park, Faulkner i Schaller, 2003; prema Faulkner, Schaller, Park i Duncan, 2004). Nadalje, ističe se da primarni motivacijski izvori ksenofobije koji proizlaze iz svakodnevnog života mogu biti srdžba, razočaranje, anksioznost i nesigurnost te kulturalna trauma (Delanty i O'Mahony, 2002).

Ksenofobija je sveprisutna pojava u suvremenim društvima, čak i u onim s bogatom tradicijom demokracije, no njezine mete često su različite u različitim zemljama. Tako je u Njemačkoj i Belgiji najviše usmjerena na strane zaposlenike, a u Švicarskoj na političke emigrante (Adler, 1996; Von Trotha, 1995; prema Pedahzur i Yishai, 1999). Neki istraživači ističu da se, unatoč demokraciji, strah od različitosti u suvremenim društvima povećao zbog uvođenja različitosti u stvarni svijet kroz useljništvo, multikulturalizam, potrošnju, turizam i vrijednosti pluralizma (Kahn, 2001; prema Delanty i O'Mahony, 2002). Ipak, najčešći oblik ksenofobije je onaj koji podrazumijeva negativne osjećaje prema useljenicima. Naime, najčešće se događa da se ksenofobija usmjerava na pojedince koji dolaze iz drugih zemalja i prema kojima domicilno stanovništvo osjeća intenzivan strah i odbojnost (Crowther, 1995; prema Yakushko, 2009). Često se pojam nativizam koristi za opis intenzivnog protivljenja manjinskim skupinama unutar neke zemlje zbog toga što se razlikuju od domicilnog stanovništva (Higham, 1988; prema Yakushko, 2009). Iako se ova dva pojma često poistovjećuju, ipak postoje neke razlike među njima jer je nativizam puno širi pojam od ksenofobije. Nativizam predstavlja svojevrstan spoj ksenofobije i ultra patriotskog nacionalizma, a odnosi se i na socijalne pokrete protiv stranaca koji su naročito izraženi u Americi (Galindo, Vigil, 2006). Neki istraživači preferiraju korištenje pojma nativizam zbog neutralnosti riječi, dok pojam ksenofobije implicira postojanje predrasuda i straha. Upravo zbog toga što ti stavovi nisu neutralni, pojam ksenofobija puno jasnije ukazuje na prisutnost neprijateljskih stavova i ponašanja usmjerenih prema useljenicima nego nativizam.

Ksenofobija nije povezana samo s nastajanjem predrasuda nego i s pojavom sukoba među grupama. Naime, nepovjerenje i strah karakteriziraju odnose između grupa s vlastitim identitetom koje se uključuju u etničke sukobe u različitim dijelovima svijeta. Percepcija prijetnje utječe na nastanak sukoba, a snaga tih prijetnji leži u snazi grupnih emocija, prvenstveno emociji straha koji uzrokuje polarizaciju grupnih stavova. Prema teorijama afekata, anksioznost zbog postojanja drugih i njihovog statusa u središtu je etničkih sukoba (McDoom, 2012). Odnosno postojanje vanjske grupe koja predstavlja prijetnju može izazvati strah i neprijateljske reakcije. Takve jače emocije dovode do ozbiljnijih oblika diskriminacije kao što su pokreti protiv vanjske grupe (Mackie, Devos i Smith, 2000; prema Dovidio i sur., 2010).

Istraživanja emocija i uzroka sukoba otkrivaju da su gotovo svi kognitivni procesi poput pažnje, evaluacijskih procjena, procjena vjerojatnosti, percepcija rizika, pristranosti i moralnog rasuđivanja, sustavno oblikovani trenutnim emocijama (Gilbert, Fiske i Lindzey, 2010; prema McDoom, 2012). Odnosno, pokazano je da strah uzrokuje selektivnu pažnju i osjetljivost na vjerojatnost prijetnje kad se ljudi nalaze u stanju anksioznosti (Mathews i Klug, 1993; prema McDoom, 2012). Druga istraživanja pokazala su da trenutne emocije, raspoloženja, utječu na to hoće li ljudi donositi pozitivne ili negativne evaluacijske procjene (Schwartz i Clore, 1983; prema McDoom, 2012). Strah također utječe na percepciju rizika, povećavajući očekivanje pesimističnog ishoda (Lerner, Gonzales, Small i Fischhoff, 2003; prema McDoom, 2012). Strah, potaknut percepcijom vanjske grupe kao snažne, potiče pristranost prema vlastitoj grupi i predrasude prema prijetećoj vanjskoj grupi (Mackie, Devos i Smith, 2000; prema McDoom, 2012).

Zbog toga, ksenofobija se može povezati s eksplicitnijim oblicima simboličkog nasilja koji imaju funkciju održavanja slike suparništva i različitosti. Primjeri toga su rasizam, anti – semitizam, homofobija, moralna čistoća, etnocentrizam i sl. No, potrebno je naglasiti da ksenofobija nije isto što i rasizam ili etnocentrizam, jer, iako tvori njihovu osnovu, dosta je različita od njih (Delanty i O'Mahony, 2002).

Primjerice, rasizam implicira neprijateljstvo i jaku mržnju, pretpostavljajući biološku superiornost koju imaju neke osobe u odnosu na druge, dok je ksenofobija povezana sa strahom od drugih (Mohr, 2008). Rasizam se tipično povezuje s predrasudama prema pojedincima članovima socijalnih grupa koji imaju neka karakteristična različita vanjska obilježja, kao što je boja kože (Castles i Miller, 1993; Helms, 1994; Helms i Talleyrand, 1997; Marger, 1997; prema Yakushko, 2009). Suprotno tome, mete ksenofoba su oni pojedinci koji su stranci u određenim

zajednicama, često bez obzira na njihove fizičke karakteristike ili vidljive razlike s obzirom na domaće stanovništvo (Boehnke, Hagan i Hefler, 1998; Wimmer, 1997; prema Yakushko, 2009), odnosno svi oni koji se percipiraju kao prijetnja njihovom statusu ili identitetu. Istraživanja su pokazala da svi useljenici, unatoč tome jesu li percipirani kao rasno slični ili različiti od domaće većine u zajednici, mogu postati mete predrasuda i diskriminacije (Hernandez, 2006; Jasinskaja-Lahti i Liebkind, 2001; prema Yakushko, 2009). Također, dok se rasizam fokusira na superiornost jedne rase nad drugima unutar geografskih i etno-kulturalnih granica (Helms i Talleyrand, 1997; prema Yakushko, 2009), predrasude prema useljenicima obično se povezuju s etnocentrizmom, koji se odnosi na vjerovanje u superiornost jedne države i nacije nad drugima (Hagendoorn i Sniderman, 2001; prema Yakushko, 2009). Međutim, moderni rasizam, koji je više usmjeren na kulturalna pitanja i ideje nacije stvara problem potpunog razlikovanja ove dvije pojave. Unatoč različitostima i obilježjima koja se preklapaju može se tvrditi da rasizam podrazumijeva postojanje ksenofobije, no ksenofobija ne mora nužno obuhvaćati rasizam (Karlsson, 2009).

Nadalje, ksenofobija je povezana i s etnocentrizmom. Povezanost s etnocentrizmom primjećuje se u oblikovanju ksenofobije logikom isključivanja, odnosno odvajanje „nas“ od „njih“ i stvaranjem okvira suprotnosti, pri čemu se primjećuje pristranost prema članovima vlastite grupe (Delanty i O'Mahony, 2002).

4. Etnocentrizam

Pojam etnocentrizam u kontekstu vlastite i vanjske grupe prvi je upotrijebio Sumner (1906; prema Hewstone i Greenland, 2000). Pod njim je podrazumijevao pogled na svijet u kojem je vlastita grupa u središtu svega, a sve ostale procjenjuju se u odnosu na nju. To znači da pojedinci na vlastitu grupu gledaju kao na superiornu i punu vrlina, njihove standarde i vrijednosti kao nešto univerzalno te pojedince izvan grupe kao inferiorne (Hammond i Axelrod, 2006). Međutim, osim percepcije superiornosti navodi da taj pojam uključuje i postojanje snažne grupne kohezije i privrženosti, kao i potrebe za obranom interesa vlastite grupe (Šram, 2010). Smatrao je da je to univerzalna pojava koja se nalazi u osnovi predrasuda i diskriminacijskog ponašanja (Sumner, 1906; LeVine i Campbell, 1972; prema Hammond i Axelrod, 2006). Prema tome, etnocentrizam je konstrukt stavova koji se sastoji od kognitivne, afektivne i bihevioralne komponente (Šram, 2010). Sumner (1906; prema Hewstone i Greenland, 2000) je smatrao da takve pristranosti proizlaze iz međugrupnog natjecanja i funkcioniranja na način da se održi unutar grupna solidarnost i opravda izrabljivanje vanjskih grupa.

Etnocentrizam u obliku različitih manifestacija široko je rasprostranjen fenomen (Tajfel, 1982). Na ovu generalnu tendenciju može se gledati i kao na preferenciju za karakteristike, produkte, običaje, jezik i način govora vlastite grupe. Općenito, ponašanja koja su povezana s etnocentrizmom uključuju kooperativne veze unutar grupe i odsutnost kooperacije s pojedincima izvan grupe (LeVine i Campbell, 1972; prema Hammond i Axelrod, 2006). Etnocentrična ponašanja temelje se na grupnim granicama koje su obično definirane nekim karakteristikama koje se mogu opaziti, kao što su jezik, naglasak, fizička obilježja ili religija, za koje se smatra da imaju zajedničko podrijetlo (Sumner, 1906; Hirschfeld, 1996; Kurzban, Tooby i Cosmides, 2001; prema Hammond i Axelrod, 2006). Takva ponašanja često imaju snažnu teritorijalnu komponentu (Sumner, 1906; prema Hammond i Axelrod, 2006).

Etnocentrizam ima sljedeće karakteristike (Korostelina, 2008): članovi grupe kao pojedinci primarno su odani vlastitoj etničkoj zajednici, ta odanost zamjenjuje njihovu odanost prema drugim grupama, te imaju pozitivne procjene članova vlastite grupe i negativne stavove prema vanjskoj grupi. Nadalje, može se izražavati međugrupno i unutargrupno. Međugrupno izražavanje odnosi se na postojanje vjerovanja o superiornosti i važnosti vlastite grupe, želje za etnički čistom grupom i vjerojatnost iskorištavanja druge grupe u interesu vlastite. Unutargrupno izražavanje podrazumijeva jaku grupnu koheziju i obožavanje vlastite grupe. Međugrupno izražavanje etnocentrizma tvori njegovu kognitivnu, a unutargrupno afektivnu dimenziju (Bizumic i sur., 2009; prema Šram, 2010). Jedna karakteristika pristranosti prema vlastitoj grupi je automatizam. Naime, navodi se da se pristranost javlja automatski, ali unatoč tome, moguće ju je kontrolirati i ne mora nužno rezultirati negativnim ishodom. Prema tome, postoji implicitni i eksplicitni etnocentrizam koji predstavljaju dva različita konstrukta, ali su i povezani faktorom višeg reda (Cunningham, Nezlek i Banaji, 2004). Istraživanja u kognitivnoj psihologiji pokazala su da je kategorizacija i diskriminacija koja se temelji na grupnim granicama često brza i nesvjesna (Dovidio i Gaertner, 1993; Lamont i Molnar, 2002; prema Hammond i Axelrod, 2006). Osim toga, rezultati raznih istraživanja upućuju na to da postoje jake individualne predispozicije za pristranost u korist vlastite grupe koja se može utvrditi i kada je utjecaj kognicije minimalan, a socijalni podaci apstraktni (Hammond i Axelrod, 2006).

Svi ljudi pristrani su u određenoj mjeri. Međutim, ukoliko pristranost postane ekstremna javljaju se nepovoljne posljedice poput agresije prema vanjskim grupama (Fiske, 2002). Ekstremno favoriziranje vlastite grupe ne rezultira samo etničkim sukobima (Brewer, 1979; Chirot i Seligman, 2001; prema Hammond i Axelrod, 2006), nestabilnošću demokratskih institucija (Rabushka i Shepsle, 1972; prema Hammond i Axelrod, 2006) i ratom (van der Dennen, 1995;

prema Hammond i Axelrod, 2006), nego i potrošačkim ponašanjem (Klein i Etnenson, 1999; prema Hammond i Axelrod, 2006) i glasanjem (Kinder, 1998; prema Hammond i Axelrod, 2006). Brojni istraživači navode da favoriziranje vlastite grupe, čak i u odsutnosti otvorenog neprijateljstva prema vanjskoj grupi, može biti štetno. Tako su istraživanja „suptilnog rasizma“ pokazala da u njegovoj srži nisu jaki negativni stavovi prema manjinskim grupama nego odsutnost pozitivnih stavova prema njima (Dovidio i Gaertner, 1993; Pettigrew i Meertens, 1995; Stangor, Sullivan i Ford, 1991; prema Brewer, 1999). To ima implikacije za različita ponašanja. Utvrđeno je da su u tom slučaju pojedinci manje spremni pomoći pripadnicima vanjske grupe u nejasnim okolnostima (Frey i Gaertner, 1986; Gaertner i Dovidio, 1977; Gaertner, Dovidio i Johnson, 1982; prema Brewer, 1999), skloniji su im pripisati negativno ponašanje u nejasnim okolnostima (Weber, 1994; prema Brewer, 1999) i vjerojatnije je da će smatrati da članovi vanjskih grupa ne zaslužuju primati socijalnu pomoć (Pettigrew i Meertens, 1995; prema Brewer, 1999).

Veliku ulogu u tome ima i oblik pristranosti. Naime, naglašava se da stavovi i ponašanja prema vanjskim grupama nisu toliko stvar pristranosti niti intenziteta osjećaja pristranosti nego tipa pristranosti. Općenito se razlikuju benigni (npr. patriotizam) i maligni (npr. nacionalizam) oblici privrženosti vlastitoj grupi. Prema tome, različiti oblici odanosti vlastitoj grupi imaju različite posljedice na stavove i ponašanja (Staub, 1997; Knudsen, 1997; Mummendey, Klink i Brown, 2001; prema Čorkalo i Kamenov, 2003). Osim toga i neke druge karakteristike utječu na pristranost vlastitoj grupi.

4. 1. Moderatori pristranosti prema vlastitoj grupi

4.1.1. Veličina, status i moć grupe

Utvrđeno je da veličina grupe ima utjecaja na izražavanje pristranosti. Suprotno prevladavajućem mišljenju, pokazano je da manjinske grupe izražavaju više pristranosti nego većinske (Mullen i sur., 1992; Otten i sur., 1996; prema Hewstone, Rubin i Willis, 2002). Razlozi za jaču pristranost prema vlastitoj grupi kod manjinskih grupa mogu biti njihove brige o socijalnom identitetu (Gerard i Hoyt, 1974; Mullen i sur, 1992; prema Korostelina, 2008) i kompenzacija percipirane nesigurnosti (Sachedov i Bourhis, 1984; prema Korostelina, 2008). Međutim, kada je eksperimentalno uveden učinak identifikacije, i manjinske i većinske grupe pokazivale su pristranost (Leonardelli i Brewer, 2001; prema Hewstone i sur., 2002).

Nadalje, članovi grupe visokog statusa općenito pokazuju veću pristranost nego članovi grupe niskog statusa, posebno na dimenzijama koje su im važne i koje dovode njihovu grupu u

povoljan položaj (Brewer i Brown, 1998; prema Hewstone i sur., 2002). Članovi grupa niskog statusa pokazuju više pristranosti kada se razlike u statusu percipiraju nestabilnima i nepravednima, a grupne granice zatvorenima (Ellemers i sur., 1993; Reichl, 1997; prema Hewstone i sur., 2002). Međutim, primijećeno je da članovi grupa niskog statusa mogu pokazati i favoriziranje vanjske grupe, pogotovo kad svoju inferiornost vide kao stabilnu i opravdanu (Jost, 2001; Hewstone i sur., 2002). Na pristranost utječe i raspodjela moći među grupama.

Članovi grupa visoke i jednake raspodjele moći pokazuju više pristranosti nego članovi čije grupe imaju malu moć. Posebno je izražena pristranost kod brojčano malih grupa visoke moći koja često dovodi do diskriminacije vanjskih grupa (Bourhis, 1994; Sachdev i Bourhis, 1991; prema Hewstone i sur., 2002).

4.1.2. Individualne razlike

Nadalje, i neke individualne razlike zaslužne su za razlike u pristranostima prema vlastitoj grupi. Postoji pozitivna povezanost između pristranosti vlastitoj grupi i desne političke orijentacije (Altemeyer, 1998; Hewstone i sur., 2002) i jakih vjerskih uvjerenja (Batson i Burris, 1994; prema Hewstone i sur., 2002).

Još neki od moderatora na individualnoj razini su kultura, obrazovanje i spol. Naime, u kolektivističkim kulturama su ljudi pristraniji nego u individualističkim (Heine i Lehman, 1997; Triandis i Trafimow, 2001; prema Hewstone i sur., 2002), obrazovaniji pojedinci su manje pristrani nego neobrazovani (Hagendoorn i Nekuee, 1999; Wagner i Zick, 1995; prema Hewstone i sur., 2002) i muškarci su pristraniji od žena (Sidanius i sur., 2000; prema Hewstone i sur., 2002).

4. 2. Pristranost prema vlastitoj grupi i neprijateljstvo prema vanjskoj

Mnogi istraživači smatraju da su privrženost vlastitoj grupi i mržnja prema vanjskoj recipročno povezani. Primjerice psihoanalitički orijentirane teorije kojima se nastoji objasniti etnocentrizam temelje se na pretpostavci da isti neizbježno dovodi do neprijateljstva prema vanjskoj grupi te da je ono nužan ishod kohezije unutar grupe (Özcelik, Öğretir, 2008). Neki drugi, uključujući Allporta (1954; prema Halevy, Bornstein i Sagiv, 2008) i Brewera (1999; prema Halevy i sur., 2008), ističu da privrženost vlastitoj grupi ne mora nužno dovesti do neprijateljstva prema vanjskoj. U novijim istraživanjima uglavnom je podržano stajalište da altruistička nastojenost prema vlastitoj grupi može biti velika, a da, unatoč tome, ne postoji tendencija ka neprijateljstvu prema vanjskoj grupi. Odnosno, utvrđeno je da afektivna dimenzija etnocentrizma ne mora

generirati njezinu kognitivnu dimenziju, a vrijedi i obrnuto (Šram, 2010). Istraživanja diskriminacije provedena na minimalnim grupama pronašla su da su ljudi općenito skloniji diskriminirati tako da pruže više nagrada ili pozitivnih ishoda vlastitoj grupi nego vanjskoj grupi, a ne da pružaju više negativnih ishoda vanjskoj grupi u odnosu na vlastitu (Buhl, 1999; Mummendey i Otten, 1998; prema Esses, Jackson, Dovidio i Hodson, 2005). Također, pojedinci koji pokazuju visoku identifikaciju s vlastitom grupom posebno su skloni diskriminaciji za pozitivne ishode, ali ta visoka identifikacija s vlastitom grupom nije nužno povezana s diskriminacijom za negativne ishode (Hodson, Dovidio i Esses, 2003; prema Esses i sur., 2005). Dakle, grupe nisu same po sebi natjecateljske i agresivne.

Naprotiv, ukoliko je moguće, članovi grupe preferiraju suradnju kako bi maksimalizirali apsolutne dobitke za grupu, radije nego da se natječu s drugom grupom za relativne dobitke. Međutim, kada maksimiziranje dobiti svoje grupe nužno šteti vanjskoj grupi, članovi grupe ne oklijevaju natjecati se (Halevy i sur., 2008). Stoga, koje razlike će biti naglašene i pod kojim uvjetima fleksibilno je i ovisi o socijalnom kontekstu (Brewer, 1981; prema Tajfel, 1982). Socijalni kontekst koji generira pretvaranje favoriziranja vlastite grupe u otvoreno neprijateljstvo i mržnju prema vanjskoj grupi uključuje stanje stvarne ili percipirane prijetnje i natjecanja, prevladavajuće ideologije i politike, određeno društveno uređenje, kao i potrebu za pozitivnim razlikovanjem od relevantne vanjske grupe (Brewer, 1999). Ti uvjeti i okolnosti koje dovode do sukoba pojašnjavaju se u teorijama međugrupnog sukoba.

5. Teorije međugrupnog sukoba

U međugrupnim terminima, sukob predstavlja ekstremni i otvoreni oblik diskriminacije, pri čemu je prisutna namjera da se nanese šteta (Pennington, 1997). Kao što je već navedeno, samo postojanje pristranosti, favoriziranja vlastite grupe i straha koji se javlja zbog prisutnosti vanjske grupe često nisu dovoljan poticaj za pojavu sukoba među grupama. Pod određenim uvjetima javit će se snažniji osjećaji poput mržnje koji će pridonijeti izražavanju neprijateljstva prema vanjskoj grupi i tako dovesti do nastanka sukoba. Ti uvjeti podrazumijevaju postojanje istaknute stvarne ili percipirane prijetnje i natjecanja. U njihovoj odsutnosti ne može se očekivati postojanje jake privrženosti prema vlastitoj grupi ni neprijateljstva prema vanjskoj grupi (Brewer, 1999).

Prijetnja i percepcija prijetnje smatraju se najboljim prediktorom različitih oblika netolerancije prema vanjskim grupama koje se smatraju njezinim izvorom (Canetti-Nisim, Ariely i Halperin, 2008; Quillain, 1995; Stephan i Stephan, 2001; prema Šram, 2010). U različitim istraživanjima

utvrđena je povezanost etnocentrizma, ksenofobije i percepcije prijetnje (McLaren, 2003; Stephan, Ybarra i Morrison, 2009; prema Šram, 2010). Međutim, ističe se da povezanost etnocentrizma i prijetnje nije jednostavna. Naime, etnocentrizam može biti posljedica percepcije prijetnje ili sukoba (Horowitz, 2000; Sherif, 1966; prema Šram, 2010), ali isto tako može biti i uzrok javljanja percepcije prijetnje, odnosno doprinijeti tome da se neke vanjske grupe percipiraju kao izvori prijetnje (Šram, 2010). Šram (2010) ističe da neke dimenzije etnocentrizma i prijetnje u podlozi imaju negativne stavove prema pripadnicima vanjskih grupa, pa tako imaju slično socijalno-psihološko značenje. Zbog toga se ne može govoriti o uzročno-posljedičnoj vezi među njima. Nadalje, otkrivena je povezanost percepcije prijetnje i nacionalnog identiteta (Esses i sur., 2006; Verkuyten, 2009; prema Šram, 2010). Također, neki istraživači (Quillian, 1995; prema Hewstone i sur., 2002) navode da je percipirana prijetnja i učestalost nasilja najveća kad postoji veza između nesigurnog ekonomskog rasta i visokog postotka manjina. Osim toga, istraživanja (Blumer, 1958; Hjern, 1998, 2005; prema Kumar, Seay, Karabenick, 2011) su utvrdila da je postojanje percepcije grupne prijetnje nužan uvjet za pojavu ksenofobije.

Postoje različite teorije koje nastoje objasniti kako i zašto dolazi do sukoba među grupama. Neke naglašavaju ulogu stvarne, a neke percipirane prijetnje. One se mogu svrstati u proksimalne i distalne te one koje naglašavaju ulogu socijalnog identiteta. Distalne perspektive naglašavaju općenita funkcionalna objašnjenja međugrupnog sukoba. Proksimalni pristupi se koncentriraju na način na koji su percepcije sukoba povezane s predrasudama i diskriminacijom u specifičnim situacijama (Esses i sur., 2005).

5. 1. Prijetnja, percepcija prijetnje i natjecanje među grupama

5. 1. 1. Teorija realističnog sukoba

Ovaj pristup međugrupnim odnosima (Brewer, 1979; LeVine i Campbell, 1972; Sherif, 1966; prema Hewstone i Greenland, 2000) pretpostavlja da su grupni sukobi racionalni u smislu da grupe imaju nekompatibilne ciljeve i natječu se za oskudne resurse. Naglasak na resursima odnosi se na percepciju da je, unutar društva, pristup željenim resursima ograničen. Odnosno, postoji percepcija da vrijedni resursi nisu ili neće biti dostupni svim grupama u odgovarajućim količinama. Ti resursi mogu biti ekonomske prednosti kao što su posao, novac i radna mjesta, ali i socijalna, politička i ekonomska moć (Esses, Dovidio, Jackson, Armstrong, 2001). Natjecanje među grupama pojačava pristranost prema vlastitoj grupi i neprijateljstvo prema vanjskoj grupi (Alexander i Levin, 1998). No, da bi došlo do sukoba mora biti prisutna relevantna vanjska grupa. Vanjske grupe koje su istaknute i različite od vlastite grupe imaju najveću vjerojatnost da

će biti percipirane kao potencijalni konkurenti. Ali, isto tako, potencijalni konkurenti moraju biti jednaki vlastitoj grupi na dimenzijama koje im omogućavaju dolazak do resursa. Odnosno, oni moraju biti zainteresirani za slične resurse i u poziciji koja im dopušta potencijalno preuzimanje tih resursa (Esses i sur., 2001). Postojanje ksenofobije, odnosno suparništva između useljenika i domicilnog stanovništva također se objašnjava natjecanjem za radna mjesta i stambene prostore, naročito u doba ekonomske krize kada su takvi resursi ograničeni (Wimmer, 1997). Podršku ovom pristupu dao je Sherif (1966; prema Pennington, 1997) u nizu eksperimenata u koje su bile uključene grupe dječaka u ljetnom školskom kampu. Međutim, to istraživanje je također iznijelo slučajne dokaze za to da sukob interesa nije nužan za razvoj međugrupnog neprijateljstva. Također, ukoliko se problem sagleda tijekom vremena, na brojnim primjerima se može vidjeti da ksenofobični strahovi od dominacije stranaca nisu posebno izraženi u vrijeme kada se smanjuju plaće ili raste nezaposlenost, što su indikatori jake konkurencije na tržištu rada. Jedan od njih je Švicarska u kojoj su krajem 19. st. izbili nemiri i programi nasilnog iseljenja useljenika iako je postojao umjeren, ali stabilan ekonomski rast (Hoffmann-Nowotny, 1992; Ritzmann i sur., 1995; prema Wimmer, 1997). Stoga, intenzitet mržnje ne mora nužno ovisiti o stvarnom natjecanju na tržištu poslova nego o percepciji prijetnje koja je dovoljna za poticanje neprijateljstva (Wimmer, 1997). Isto tako, analiza rezultata glasovanja u Švicarskoj pokazuje da u prihvaćanju restriktivnih zakona o imigrantima i odbijanju jednakog statusa za strance malu ulogu ima strah od konkurencije za radna mjesta, a puno veću generalni strah od gubitka socijalnog statusa i identiteta (Linder, 1993; prema Wimmer, 1997).

5. 1. 2. Teorija integrirane prijetnje

Teorija integrirane prijetnje (Stephan i Stephan, 2000; prema Esses i sur., 2005) izvedena je iz teorije realističnog sukoba (Šram, 2010). Rezultati brojnih istraživanja pokazali su da je percipirana međugrupna prijetnja dobar prediktor stavova prema useljenicima (Stephan i sur., 1998; prema Gonzáles, Verkuyten, Weesie, Poppe, 2008). Prema ovoj teoriji postoje različiti izvori prijetnje i strahovi koji se mogu pojaviti u međugrupnom odnosu kao glavni uzroci predrasuda i diskriminacije prema članovima vanjskih grupa. Sugeriraju da postoji četiri tipa prijetnji: realistična, simbolična prijetnja, međugrupna anksioznost i negativni stereotipi. Corenblum i Stephan (2001; prema Laher, 2008) ističu da realistične, simbolične prijetnje i anksioznost odražavaju emocionalne reakcije na članove vanjske grupe, dok negativni stereotipi odražavaju kognitivnu komponentu predrasudnih stavova. Kod briga o realističnoj prijetnji prevladava mišljenje da je politički i ekonomski status grupe ugrožen prisutnošću vanjske grupe. Simbolična prijetnja proizlazi iz različitosti u vrijednostima, vjerovanjima, moralu i stavovima

između članova dvije grupe. To su vjerovanja koja potiču favoriziranje vlastite grupe i stav da je njihova grupa superiorna drugim grupama (Stephan, Ybarra, Bachman, 1999). Također, brojna istraživanja pokazala su da je percipirana prijatnija unutar grupnim vrijednostima od strane useljenika i manjina povezana s negativnijim stavovima prema tim grupama (Esses, Hodson i Dovidio, 2003; Sniderman i Hagendoorn, 2007; prema Gonzáles i sur., 2008). Zadnja dva oblika prijatni, međugrupna anksioznost i negativni stereotipi, fokusiraju se na izbjegavanje neugodne interakcije s drugima te na značenje takve interakcije. Negativni stereotipi o vanjskoj grupi povezani su s osjećajima prijatne i straha (Verkuyten, 1997; prema Gonzáles i sur., 2008), dok su pozitivni stereotipi povezani sa smanjenim osjećajima straha i ljutnje (Cuddy, Fiske i Glick, 2007; prema Gonzáles i sur., 2008). Stephan i Stephan (2000; prema Yakushko, 2009) sugeriraju da članovi neke grupe doživljavaju osjećaje prijatne kada dolaze u interakciju s članovima izvan grupe na način da to narušava njihovu sliku o samom sebi, i takva percepcija prijatne dovodi do anksioznosti. Također, kada članovi neke grupe dolaze u doticaj s članovima izvan grupe za koje smatraju da su agresivni, neinteligentni i lijeni, pojačava se percepcija prijatne (Yakushko, 2009). U ovoj teoriji naglasak je na subjektivnom percipiranju sukoba između grupa (Stephan i Stephan, 2000; prema Šram, 2010). Istraživanja provedena na stanovništvu Južnoafričke Republike, za koje se tvrdi da pokazuju najviše razine ksenofobije u svijetu (Dube, 2000; prema Laher, 2008), pružila su podršku ovoj teoriji. Naime, u toj zemlji postoji vjerovanje da su useljenici iz ostalih afričkih zemalja spremni raditi za manju plaću te stoga oduzimaju poslove domicilnom stanovništvu, što predstavlja realističnu prijatnju. Također, kod domicilnog stanovništva prevladavaju vjerovanja da su njihove vrijednosti i način života ugroženi prisutnošću različitih useljeničkih grupa. Nadalje, postoje negativni stereotipi o useljenicima, prema kojima su isti neobrazovani, nedisciplinirani i uopće ne pridonose razvoju ekonomije Južnoafričke Republike. Oni se često mogu uočiti i u medijima dotične zemlje. Ti stereotipi i mitovi dovode do toga da useljenici postaju izloženi fizičkom, psihičkom i emocionalnom zlostavljanju. Povećanje anksioznosti zbog prisutnosti vanjske grupe djelomično je uzrokovano negativnom poviješću, što se u kontekstu Južnoafričke Republike odnosi na razdoblje aparthejda. Osim toga, do anksioznosti dolazi i zbog ugrožavanja vjerovanja da su vrijednosti vlastite grupe superiorne drugima. Kombinacija tih pojava dovodi do nasilja prema useljenicima iz afričkih zemalja (Laher, 2008).

5. 1. 3. Teorija socijalne dominacije

Prema teoriji socijalne dominacije (Pratto, 1999; Sidanius i Pratto, 1999; prema Esses i sur., 2005), neki pojedinci smatraju da su društva i socijalne grupe hijerarhijski organizirane tako da

određene grupe primaju neproporcionalni udio pozitivnih ishoda. Ti pojedinci imaju visoku orijentaciju na dominaciju i snažnu potrebu za održavanjem grupne hijerarhije. Kako bi održali tu hijerarhiju, razvijaju ideologije i vjerovanja koja održavaju stabilnost sustava. Za članove dominantne grupe, te ideologije uključuju vjerovanja o legitimnosti njihovog položaja u društvu i vjerovanja o prisutnosti natjecanja nulte sume među grupama (odnosno, da bi se dominantna grupa razvijala, drugi moraju patiti, tj. ukoliko se druge grupe razvijaju nužno je da će to biti na štetu dominantne grupe). Vjerovanje u grupni sukob i natjecanje u funkciji je održavanja dominacije jedne grupe i nejednakosti u društvu. Last, Esses, Dovidio, Jackson i Armstrong (2001; prema Yakushko, 2009) pokazali su da je orijentacija na dominaciju u srednjoj školi, koja je povezana s individualnim vjerovanjem u prirodenu kulturalnu hijerarhiju i nejednakost unutar društva, dobar prediktor kasnijih negativnih stavova prema useljenicima koji mogu dovesti do nasilja prema istima. Isto tako, pronađena je pozitivna korelacija između orijentacije prema dominaciji i favoriziranja vlastite grupe (Jost i Thompson, 2000; prema Morrison, Ybarra, 2008). Ova teorija ubraja se u distalne teorije.

5. 1. 4. Teorija opravdavanja sustava

Ova distalna teorija razmatra procese koji osiguravaju da članovi grupa u povoljnom i nepovoljnom položaju vjeruju da je hijerarhijski ustrojeno društvo u kojem žive pošteno i legitimno. Točnije, teorija predlaže da postojeći stereotipi opravdavaju pozitivne ishode dominantne grupe, negativne ishode podređene grupe i iskorištavanje podređenih grupa od strane dominantne grupe (Jost i Banaji, 1994; prema Esses i sur., 2005). Prema teoriji, ljudi su vođeni etnocentričnim motivima kako bi izgradili solidarnost unutar grupe i tako obranili i opravdali interese članova vlastite grupe protiv onih vanjske grupe (Jost, Banaji, Nosek, 2004). Primjerice, mogu postojati stereotipi o članovima dominantne grupe kao o marljivim i inteligentnim, dok se članovi podređenih grupa stereotipiziraju kao neinteligentni i lijeni. Prijetnje statusu quo mogu dovesti do naglašenog odobravanja ovih stereotipa u pokušaju obrane i jačanja sustava (Bobo, 1999; prema Esses i sur., 2005). Ukoliko članovi vanjske grupe predstavljaju prijetnju tradicionalnim vrijednostima, postaju legitimne mete agresije. Tako diskriminacija useljenika prisutna u Južnoafričkoj Republici djelomično proizlazi iz vjerovanja dijela domicilnog stanovništva da samim rođenjem imaju ekskluzivno pravo na sve što ta zemlja može ponuditi (Laher, 2008).

5. 1. 5. Teorija upravljanja strahom

Još jedna distalna teorija je teorija upravljanja strahom (Greenberg i sur., 1997; prema Esses i sur., 2005) koja se usmjerava na manje opipljive resurse i ishode. Prema ovoj teoriji, ljudi imaju

potrebu za samoodržanjem, a svjesnost o neizbježnoj smrti uzrokuje to da ljudi iskuse besmisao vlastitog postojanja, pa se posljedično javlja emocija straha. Kako bi se suprotstavili tom osjećaju, ljudi usvajaju kulturalni pogled na svijet koji pruža značenje i smisao njihovim životima tako da prožima subjektivnu realnost sa stabilnošću i nepromjenjivošću. Pristranosti prema svojoj grupi javljaju se zato što se pretpostavlja da oni podržavaju taj vlastiti pogled na svijet. Međutim, zbog njihove često apsolutne naravi, oni nisu imuni na prijetnju i natjecanje od strane pogleda na svijet drugih grupa. Stoga do natjecanja i sukoba među grupama dolazi jer postojanje različitih pogleda na svijet sugerira da je vlastiti netočan, prijeteći tako osnovnoj postavci na kojoj se temelji značenje našeg života. Prema tome, pokazano je da podsjećanje ljudi na smrtnost dovodi do toga da oni omalovažavaju kulturalno različite pojedince te uzdižu one koji su im kulturalno slični. Također, jedan oblik obrane od prijetnje i istaknutosti smrtnosti je stvaranje povezanosti s članovima vlastite grupe na osnovi zajedničkih strahova, nacionalizma i mržnje prema vanjskim grupama. Podršku ovoj teoriji pružaju nalazi nekih istraživanja koji ukazuju na to da ljudi pokazuju veću pristranost vlastitoj grupi kada su svjesni svoje smrtnosti (Florian i Mikulincer, 1998; Greenberg i sur., 1990; Harmon-Jones i sur., 1996; Nelson i sur., 1997; prema Hewstone i sur., 2002).

5. 1. 6. Instrumentalni model grupnog sukoba

Instrumentalni model grupnog sukoba (Esses, Jackson i Armstrong, 1998; prema Esses i sur., 2005) proksimalna je teorija koja stavlja naglasak na resurse. Percepcija da nema dovoljno resursa za sve, i prisutnost vanjske grupe koja je potencijalno natjecateljska vodi do percipiranog natjecanja. Pritom se u obzir može uzeti mnoštvo resursa, uključujući i one nematerijalne poput radnih mjesta i moći, i simbolične kao što su vrijednosti. U svakom slučaju, smatra se da percepcije grupnog natjecanja vode do stvaranja predrasuda i diskriminacije koji služe kao instrumenti u pokušaju eliminacije grupnog natjecanja (npr. restriktivna imigracijska politika koja ne dopušta useljenicima konkuriranje za radna mjesta, što je oblik političke ksenofobije). Rad Esses-a i suradnika (2001) koji ispituje stavove prema useljenicima u SAD-u i Kanadi dao je snažnu podršku ovom modelu.

5. 1. 7. Model sadržaja stereotipa

Ovaj model (Fiske, Cuddy, Glick i Xu, 2002; prema Esses i sur., 2005) sugerira da su stereotipi o nekim vanjskim grupama obilježeni dvjema dimenzijama, natjecanjem i toplinom, gdje se grupe koje se percipiraju kao konkurentne ujedno vide kao manje tople. Ta percepcija zatim ima implikacije za emocionalne reakcije na vanjsku grupu, jer vanjske grupe za koje se smatra da su nisko na dimenziji topline izazivaju nepovjerenje, strah ili prijezir, ovisno o stupnju percipirane

konkurentnosti. Ovaj model koristan je u objašnjavanju značenja ksenofobije. Kombinacija dvije navedene dimenzije poklapa se s dva emocionalna aspekta sadržana u definiciji ksenofobije-strah koji implicira ranjivost i prijezir koji implicira superiornost (Van der Veer i sur., 2011). Ovo je također proksimalna teorija.

5. 2. *Pristup socijalnog identiteta*

5. 2. 1. *Teorija socijalnog identiteta*

Osnovna postavka teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1979) je da su ljudima važni individualni i grupni identiteti. Štoviše, oni stječu osjećaj vlastite vrijednosti od grupa kojima pripadaju, tako da su vlastiti i grupni identiteti povezani. Socijalni identitet sastoji se od onih aspekata slike o sebi koji proizlaze iz socijalnih kategorija za koje pojedinac smatra da im pripada, zajedno s vrijednostima i emocionalnim značenjem koje se veže uz članstvo u toj grupi. Pretpostavke ove teorije su sljedeće: pojedinci nastoje podići svoje samopoštovanje i očuvati pozitivnu sliku o sebi, socijalni identitet može biti pozitivan ili negativan, procjena o vlastitoj grupi donosi se kroz proces socijalne usporedbe s drugim grupama. Stoga je osnovni postulat ove teorije da pojedinci nastoje postići pozitivan socijalni identitet kroz pozitivno razlikovanje od relevantne vanjske grupe. Pritisak da se vlastita grupa procjenjuje pozitivno kroz socijalnu usporedbu dovodi do toga da se socijalne grupe pokušavaju diferencirati jedne od drugih, a cilj diferencijacije je održavanje ili postizanje superiornosti nad vanjskom grupom na nekim dimenzijama (Tajfel i Turner, 1979). Stoga se ističe kako je etnocentrizam neizbježna posljedica socijalne identifikacije.

Pojedinci stoga žele pripadati grupi koje se procjenjuju pozitivnije nego druge grupe, i bit će skloni omalovažavanju drugih grupa i ograničavanju njihovih prilika kako bi to postigli. Do toga naročito dolazi u slučaju kada je identitet dugo vremena istaknut jer onda postaje centralni identitet i ima snažan utjecaj na ponašanje. Jaki, dugotrajni identiteti također potiču preuveličavanje grupnih razlika, sukobe među grupama i opiranje socijalnim promjenama (Korostelina, 2008). Kao što Phinney (1990; prema Korostelina, 2008) ističe, ljudi s jako istaknutim etničkim identitetom imaju više predrasuda i pokazuju veću spremnost za konfliktno ponašanje prema drugim grupama. Istraživanja su pokazala da jaka identifikacija s rasnim i etničkim grupama u Južnoafričkoj Republici utječe na njihovu potrebu za grupnom solidarnošću, antipatiju i netolerantnost prema vanjskim grupama i percepciju prijetnje (Gibson, Gouwa, 1998; prema Korostelina, 2008), dok druga istraživanja pronalaze korelaciju između istaknute identifikacije s grupom i mržnje prema vanjskoj grupi (Branscombe i Wann, 1994; Grant i Brown, 1995; prema Korostelina, 2008).

Postoje barem tri kategorije varijabli koje utječu na međugrupnu diferencijaciju u stvarnim socijalnim situacijama. Prvo, pojedinci moraju internalizirati svoje članstvo u grupi kao aspekt koncepta o sebi, odnosno, moraju se subjektivno identificirati s grupom. Drugo, socijalna situacija mora biti takva da dopušta međugrupnu usporedbu. Treće, vlastita grupa se ne uspoređuje sa svakom dostupnom vanjskom grupom, vanjska grupa mora biti percipirana kao grupa relevantna za usporedbu. Sličnost, neposredna blizina i situacijska istaknutost su među varijablama koje određuju usporedivost među grupama. Cilj diferencijacije je održavanje ili postizanje superiornosti nad vanjskom grupom na nekim dimenzijama. Stoga je svaki takav čin u svojoj osnovi natjecateljski. Međugrupno natjecanje u tim okolnostima nije povezano s objektivnim ciljevima i naziva se socijalnim natjecanjem (Tajfel i Turner, 1979).

Nadalje, Tajfel (1981; prema Jackson, 2002) ističe da se grupni identitet sastoji od tri dimenzije: kognitivne, evaluativne i afektivne. Multidimenzionalnost ovog konstrukta je potvrđena, no neki smatraju da pod socijalni identitet spada i dimenzija percipirane zajedničke sudbine (Jackson, 2002). Kognitivna dimenzija definira se kao znanje osobe da pripada grupi. Ovo je jedina teoretski nužna dimenzija socijalnog identiteta. Logično je da pojedinac mora biti svjestan da grupa postoji i da je dio te grupe prije nego postane emocionalno vezan za grupu ili počne razmatrati grupne vrijednosti. Deaux (1996; prema Jackson, 2002) ističe da kognitivni aspekt identifikacije ne uključuje samo procese kategorizacije ili svjesnosti o pripadanju nekoj grupi, nego i analizu vjerovanja povezanih sa određenim kategorijama. Utvrđeno je da kognitivna dimenzija nije povezana s izražavanjem pristranosti prema vlastitoj grupi (Jackson, 2002). Nadalje, grupni identiteti sadrže afekte u smislu da kognitivni i evaluativni aspekti grupe i članstva u toj grupi mogu biti praćeni emocijama usmjerenim prema vlastitoj grupi i prema drugim grupama koje su u nekoj vezi s vlastitom. Emocionalna povezanost s vlastitom grupom visoko je povezana s pristranostima prema njoj. Pettigrew (1997; prema Jackson, 2002) je pronašao da je ponos unutar i veličanje vlastite grupe sustavno povezano s predrasudama prema članovima vanjske grupe. Kite i Rahn (1997; prema Jackson, 2002) pronašli su da su emocije povezane s vlastitom grupom značajno povezane s brigom o grupnom sukobu. Evaluativna dimenzija odnosi se na to da spomen grupe ili nečijeg članstva u grupi može imati pozitivne ili negativne vrijednosne konotacije. Odnosi se na konstrukte poput ponosa i zadovoljstva vlastitom grupom (Jackson, 2002).

Međutim, prema teoriji socijalnog identiteta, ne dovodi samo nastojanje povećanja samopoštovanja do diskriminacije i sukoba. Do njih dolazi i kada pojedinci smatraju da postoji prijetnja njihovom identitetu. Primjerice, Van Oudenhoven i suradnici (1998, prema González i

sur., 2008) otkrili su da će pojedinci koji se snažno identificiraju s vlastitom nacijom vjerojatnije percipirati prisutnost etničkih manjina kao prijetnju njihovoj kulturi i društvu i bit će spremniji na diskriminaciju. Pojedinci cijene i internaliziraju identitete važne za njihovu socijalnu, geografsku, ekonomsku, povijesnu i političku poziciju, pa bilo kakva devaluacija ili nametnuta promjena jednom od tih identiteta potencijalno je prijeteća (Breakwell, 1986; prema Finley, 2010). Prijetnja identitetu, stvarna ili percipirana stoga je jedan od velikih motivacijskih mehanizama koji stvara nužne uvjete za sukob s vanjskom grupom (Finley, 2010).

No, povezanost identifikacije sa sukobom ovisi o značenju ili sadržaju identiteta koji se dovodi u pitanje (Turner, 1999; prema Livingstone i Haslam, 2008). Terry, Hogg i Blackwood (2001; prema Livingstone i Haslam, 2008) otkrili su da bihevioralna ekspresija predrasudnih međugrupnih stavova od strane članova grupa ovisi o tome jesu li takvi stavovi normativni za kategoriju kojoj oni pripadaju.

5. 2. 2. Socijalna kategorizacija

Unutar pristupa o socijalnom identitetu nalazi se i objašnjenje diskriminacije i sukoba temeljeno na socijalnoj kategorizaciji. Socijalna kategorizacija stavlja naglasak na percipirane sličnosti između sebe i ostalih članova unutar grupe te različitosti između sebe i članova vanjske grupe u vjerovanjima, vrijednostima, ponašajnim normama i afektivnim reakcijama. Ona prenaplašava razlike između grupa i sličnosti unutar grupa. Socijalna usporedba koja slijedi selektivna je primjena efekta istaknutosti koja nastaje evaluacijom članova vlastite i vanjske grupe na dimenzijama koje dovode do toga da se članovi vlastite grupe ocjenjuju pozitivno, a vanjske negativno (Hogg, 2003; Stets i Burke, 2003; prema Kumar, Seay i Karabenick, 2011). Tijekom vremena, negativne osobine koje se povezuju s vanjskom grupom percipiraju se kao dispozicijske karakteristike svih članova vanjske grupe, što je poznato kao osnovna atribucijska pogreška (Pettigrew, 1979; prema Kumar, Seay i Karabenick, 2011). Velik broj istraživanja na minimalnim grupama pokazuju da je puka svijest o prisutnosti vanjske grupe dovoljna da izazove diskriminacijske odgovore od strane članova vlastite grupe i favoriziranje iste. Minimalne grupe su one kod između kojih tijekom istraživanja i prije nije bilo socijalne interakcije ni racionalne povezanosti (Tajfel i Turner, 1979).

5. 3. Opći instrumentalni model grupnog sukoba

Prema ovom modelu (Esses i sur., 2005), ideologije i situacijski faktori mogu uzajamno pojačavati iniciranje procesa percipiranja grupnog natjecanja, prijetnje i sukoba, ali da bi do njih došlo mora biti prisutna relevantna vanjska grupa. Za pojavu ksenofobije stoga treba biti prisutna

useljenička skupina. Jednom kada je utvrđeno postojanje relevantne vanjske grupe razvit će se percepcija natjecanja s tom grupom. Kao rezultat toga mogu se javiti različiti pokušaji eliminacije tog natjecanja, uključujući izražavanje ksenofobije i diskriminacije. Stavovi i ponašanje koji proizlaze mogu zatim povratno utjecati na ideologije i situacijske faktore, smanjujući ili naglašavajući faktore koji su inicirali proces. Ovaj model može se primijeniti za razumijevanje širokog raspona međugrupnih odnosa, uključujući odnose između useljenika i domicilnog stanovništva (Esses i sur., 2001; prema Esses i sur., 2005), kao i socijalne predrasude poput rasizma i anti-semitizma. Prema ovom modelu, taj proces iniciraju ideologije i situacijski faktori koji kod ljudi stvaraju predispoziciju za percepciju natjecanja. Što se tiče ideologija to su sustavi vjerovanja i kulturalni pogledi na svijet koji promiču grupnu dominaciju. Situacijski faktori koji ističu i naglašavaju natjecanje među grupama također imaju veliku ulogu u razvoju sukoba. Takav učinak imaju socijalna nestabilnost i percipirani izazovi za status quo. Primjerice prijetnja ratom ili ekonomska nestabilnost dovode do pojačane tendencije zaštite opipljivih i neopipljivih resursa vlastite grupe. Sličan učinak imaju i manje dramatični situacijski utjecaji, poput izvještavanja medija o stopama nezaposlenosti (Esses i sur., 1998; prema Esses i sur., 2005). U oba slučaja povećana motivacija za zaštitu grupnih interesa povećava percepciju natjecanja s drugim grupama. Ideologije također povećavaju osjetljivost na situacijske faktore i obrnuto. Utjecaj ideologija i situacijskih faktora nadalje ovisi o naravi relevantnih vanjskih grupa. Neke grupe imaju veću vjerojatnost da će biti okarakterizirane kao konkurenti, a to su grupe koje su istaknute i različite od vlastite i imaju vjerojatnost postizanja uspjeha u područjima koja su važna vlastitoj grupi, kao npr. useljenici. Percipirano natjecanje koje se javlja kao rezultat tih triju faktora ima kognitivne (npr. natjecanje nulte sume), afektivne (anksioznost) i motivacijske komponente. Eliminacija natjecanja može se izvršiti na tri načina. Prvo, izražavanjem negativnih stavova prema drugoj grupi kako bi dokazali njihovu manju vrijednost ili otvorenom diskriminacijom i suprotstavljanjem programima koji bi mogli promijeniti status quo. Drugo, povećanjem vlastite natjecateljske sposobnosti izražavanjem stavova koji unaprjeđuju vrijednost vlastite grupe i tako opravdati svoje pravo na resurse. Treća strategija je izbjegavanje, zabrana pristupa teritoriju i držanje na udaljenosti ili uskraćivanje prava glasa (Esses i sur., 1998; prema Esses i sur., 2005). Sve to opet povratno utječe na ideologiju i situacijske faktore i proces kreće ispočetka. Ovaj model spoj je svih prijašnje opisanih teorija.

6. Zaključak

Sukobi među grupama i konstrukti povezani s njima učestale su pojave u suvremenom društvu. Iako bi se očekivalo da će u društvima koja promiču jednakost i demokraciju takve pojave biti

rijetke, to nije slučaj. Štoviše, možda se njihova prevalencija povećala upravo zbog naglaska na multikulturalizmu i vrijednostima pluralizma. Ksenofobija je fenomen koji se temelji upravo na strahu od različitog. Do ksenofobije dolazi kada postojanje vanjskih, realističnih ili simboličnih prijetnji potiče kod ljudi stvaranje jakih emocija povezanih s izvorima prijetnje. Izvor prijetnje uglavnom su useljenici. Nadalje, najčešće se javljaju osjećaji nesigurnosti i anksioznosti, koji, uz postojanje odgovarajućih materijalnih i strukturalnih okolnosti neizbježno dovode do sukoba. Strah također, potaknut percepcijom postojanja snažne vanjske grupe, potiče pristranost prema vlastitoj grupi. Kod svih ljudi postoji preferencija za vlastitu grupu, no problem se javlja kad ona postane jako izražena. Upravo je etnocentrizam pojam koji se odnosi na vjerovanje o superiornosti vlastite grupe. On se sastoji od dvije dimenzije, kognitivne i afektivne. Iako se u početku smatralo da postojanje jedne dimenzije implicira postojanje druge, kasnija istraživanja utvrdila su da to nije tako. Odnosno, utvrđeno je da može postojati snažna privrženost vlastitoj grupi bez neprijateljstva prema vanjskoj. Međutim, potrebno je biti svjestan činjenice da, i bez otvorenog neprijateljstva prema vanjskoj grupi, favoriziranje vlastite grupe može biti štetno ukoliko smo svjesni nečije pripadnosti vanjskoj grupi. U kojoj mjeri će pristranost biti izražena ovisi o različitim varijablama, kao što su status, moć, veličina grupe te prisutnosti nekih karakteristika na individualnoj razini. Kao na ksenofobiju, vanjske prijetnje imaju veliki utjecaj i na etnocentrizam. Ukoliko ona postoji ili je percipirana povećati će se privrženost vlastitoj grupi i neprijateljstvo prema vanjskoj. No, njihova povezanost nije jednostavna i ističe se da etnocentrizam može biti uzrok i posljedica prijetnje. Ipak, stvarna ili percipirana prijetnja i natjecanje pretvaraju pristranost prema vlastitoj grupi i strah od vanjske grupe u međugrupni sukob.

Brojnim teorijama nastojalo se objasniti zašto dolazi do sukoba. Prema onima koje ističu stvarnu prijetnju i natjecanje, on se javlja zbog sukoba interesa oko ograničenih resursa. Postoje i one koje ističu simbolične prijetnje, poput prijetnji identitetu i vrijednostima vlastite grupe. Zatim, prisutne su i teorije koje sukob promatraju kroz prizmu natjecanja za moć i dominaciju, te one koje naglašavaju važnost očuvanja samopoštovanja. Samo je jedna teorija nastojala dati cjelovitu sliku međugrupnih sukoba, dok su se ostale usmjerile samo na neke njihove aspekte.

Zbog velike prisutnosti ovih problema potrebna su daljnja istraživanja kojim bi se došlo do cjelovitijih spoznaja o dinamičnim odnosima među grupama. Bilo bi od velike koristi detaljnije istražiti čimbenike koji promiču neprijateljstvo i sukobe među grupama. To bi doprinijelo uspješnijem razvoju tehnika za njihovu prevenciju i suzbijanje.

Literatura

- Alexander, M. G., Levin, S. (1998). Theoretical, empirical, and practical approaches to intergroup conflict. *Journal of Social Issues*, 54 (4), 629-639.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Brewer, M. B. (1999). The psychology of prejudice: ingroup love or outgroup hate. *Journal of Social Issues*, 55 (3), 429-444.
- Cunningham, W. A., Nezlek, J. B., Banaji, M. R. (2004). Implicit and explicit ethnocentrism: revisiting the ideologies of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30 (10), 1332-1346.
- Čorkalo, D., Kamenov, Ž. (2003). National identity and social distance: does in-group loyalty lead to outgroup hostility. *Review of Psychology*, 10 (2), 85-94.
- Delanty, G., O'Mahony, P. (2002). *Nationalism and social theory*. London: SAGE Publications Ltd.
- Dovidio, J., Hewstone, M., Glick, P., Esses, V. (2010). Prejudice, stereotyping and discrimination: Theoretical and empirical overview. U Dovidio, J., Hewstone, M., Glick, P., Esses, V. (Ur.), *The SAGE handbook of prejudice, stereotyping and discrimination* (str. 3-29). London: SAGE Publications Ltd.
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., Armstrong, T. L. (2001). The immigration dilemma: the role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57 (3), 389-412.
- Esses, V. M., Jackson, L. M., Dovidio, J. F., Hodson, G. (2005). Instrumental relations among groups: group competition, conflict and prejudice. U Dovidio, J. F., Glick, P., Rudman, L. A. (Ur.), *On the nature of prejudice: fifty years after Allport* (str. 227-243). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Faulkner, J., Schaller, M., Park, J. H., Duncan, L. A. (2004). Evolved disease-avoidance mechanisms and contemporary xenophobic attitudes. *Group Processes and Intergroup Relations*, 7 (4), 333-353.
- Finley, S. A. (2010). An identity-based understanding of intergroup conflict. *Contemporary Justice Review*, 13 (4), 425-441.
- Fiske, S. T. (2002). What we know now about bias and intergroup conflict, the problem of the century. *Current Directions in Psychological Science*, 11 (4), 123-128.
- Galindo, R., Vigil, J. (2006). Are anti-immigrant statements racist or nativist? What difference does it make? *Latino Studies*, 4, 419-447.

- González; K. V., Verkuyten, M., Weesie, J., Poppe, E. (2008). Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, 47, 667-685.
- Halevy, N., Bornstein, G., Sagiv, L. (2008). „In-group love“ and „out-group hate“ as motives for individual participation in intergroup conflict: a new game paradigm. *Psychological Science*, 19 (4), 405-411.
- Hammond, R. A., Axelrod, R. (2006). The Evolution of Ethnocentrism. *Journal of conflict resolution*, 50 (6), 1-11.
- Harris, B. (2002). Xenophobia: A new pathology for a new South Africa. U Hook, D., Eagle, G. (Ur.), *Psychopathology and Social Prejudice* (str. 169-184). Cape Town: University of Cape Town Press.
- Hewstone, M., Greenland, K. (2000). Intergroup conflict. *International journal of psychology*, 35 (2), 136-144.
- Hewstone, M., Rubin, M., Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual Review of Psychology*, 53, 575-604.
- Jackson, J. W. (2002). Intergroup attitudes as a function of different dimensions of group identification and perceived intergroup conflict. *Self and Identity* , 1, 11-33.
- Jost, J. T., Banaji, M. R., Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of status quo. *Political Psychology*, 25 (6), 881-919.
- Karlsson, S. (2009). *Xenophobia in Europe, testing economic interests and national identity*. Magistarski rad. Lund: Department of Political Science, Lund University.
- Korostelina, K. (2008). Concepts of national identity and the readiness for conflict behaviour. *National Identities*, 10 (2), 207-223.
- Kumar, R., Seay, N., Karabenick, S. (2011). Shades of White: Identity Status, Stereotypes, Prejudice, and Xenophobia. *Educational studies*, 47, 347-378.
- Laher, H. (2008). *Antagonism toward African immigrants in Johannesburg, South Africa: An Integrated Threat Theory (ITT) approach*. Diplomski rad. Johannesburg: Faculty of Humanities.
- Livingstone, A., Haslam, S. A. (2008). The importance of social identity content in a setting of chronic social conflict: Understanding intergroup relations in Northern Ireland. *British Journal of Social Psychology*, 47, 1-27.
- McDoom, O.S. (2012). The Psychology of Threat in Intergroup Conflict- Emotions, Rationality, and Opportunity in the Rwandan Genocide. *International Security*, 37 (2), 119-155.

- Mohr, M. D. (2008). *Embracing the other: addressing xenophobia in the new literatures in english*. New York: Rodopi.
- Morrison, K. R., Ybarra, O. (2008). The effects of realistic threat and group identification on social dominance orientation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 156-163.
- Özçelik, S., Öğretir, A. D. (2008). The study of ethnocentrism, stereotype and prejudice: psycho-analitical and psycho-dynamic theories. *Journal of Qafqaz University*, 24, 236-244.
- Pedahzur, A., Yishai, Y. (1999). Hatred by Hated People: Xenophobia in Israel. *Studies in Conflict & Terrorism*, 22, 101-117.
- Pennington, D.C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29 (11), 2221-2237.
- Šram, Z. (2010). Etnocentrizam, percepcija prijetnje i hrvatski nacionalni identitet. *Migracijske i etničke teme*, 26 (2), 113-142.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1-39.
- Tajfel, H., Turner, J. (1979). An Integretive Theory of Intergroup Conflict. U W. G. Austin, S. Worchel (Ur.), *The Social psychology of intergroup relations*, (str. 33-47). Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
- Taras, R. (2009). *Europe old and new: transnationalism, belonging, xenophobia*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Van der Veer, K., Ommundsen, R., Yakushko, O., Higler, L., Woelders, S., Hagen, K. A. (2013). Psychometrically and quantitatively validating a cross-national cumulative measure of fear-based xenophobia. *Quality & Quantity*, 47 (3), 1429-1444.
- Wimmer, A. (1997). Explaining xenophobia and racism: a critical review of current research approaches. *Ethnic and racial studies*, 20 (1), 17-41.
- Yakushko, O. (2009). Xenophobia: Understanding the Roots and Consequences of Negative Attitudes toward Immigrants. *The Counseling Psychologist*, 37 (1), 36-66.